

CARL MENGER'İN İKTİSAT METODOLOJİSİ VE AVUSTURYA FELSEFESİ

Ferudun Yılmaz*

ABSTRACT

Carl Menger occupies a pre-eminent position both in the history of economics and the history of the social sciences. His contributions fall within two clearly defined fields: economic theory and methodology. The present article is concerned with his methodological contributions. In order to understand his methodological position and contributions, his intellectual environment should be analyzed in details. In the second section of this article, it is argued that the intellectual environment which underlies his work was Austrian philosophy that is different from the dominant German philosophy of that time. In the third section, the methodological views of Menger is examined and it is argued that Menger's views constitute a kind of anti-extremist and mean position in methodological disputes.

1. GİRİŞ

Carl Menger Anglo-Saxon dünyada meşhur fakat bir o kadar da az okunan bir iktisatçıdır. İktisadi düşünce tarihine yönelik geleneksel yorumlarda Jevons ve Walras'la birlikte iktisat teorisine subjektif değer teorisini kazandıran üçlüden birisi olarak anılmaktadır (STIGLER, 1937: 229). Bu yorum genelde üçlüyü homojen bir birliklilik içerisinde ele almaktadır. Oysa Menger'in diğer iki isimden hayli farklılaşan ve dolayısıyla homojeniteyi bozan yanları mevcuttur. Jevons ve Walras'daki iktisat teorisine yönelik devrimci tutum onda yoktur ve realizmiyle Marshall'a daha yakın sayılabilir. Analizinde marjinalizm öncesi unsurlara daha fazla yer vermesiyle premarjinalist olarak da addedilebilir. Mesela Jevons ve Walras'dan farklı olarak analizi denge nosyonuna yabancıdır (STREISSLER/WEBER, 1973: 228). Üstelik çalışmalarında tarihsel vurgunun yoğun olarak belirlediği görülmektedir. Öte yandan kurumları, bireylerin niyetlenilmemiş eylemlerinin bir sonucu olarak tanımlayarak (MENGER, 1963: 163) Adam Smith'in 'gizli elini' çağrıştıran bir kavramı kullanmanın yanında, aynı zamanda kurum kavramını da analize dahil etmiş olmaktadır.¹

Bireylerin niyetlenilmemiş eylemlerinin kendiliğinden bir düzen ortaya çıkardığı yönündeki analizi bir yandan metodolojik bireycilikle 'organik' sosyal kurumların açıklanması arasındaki bağı kurarken, diğer yandan da insan eylemlerinin içerdiği cehaleti(ignorance) ortaya koymaktadır (HUTCHISON, 1973:24-25). Çünkü bireylerin eylemleri onları kendi öngörü ve bilgilerinin dışında oluşan sonuçlara götürmektedir.

Carl Menger aynı zamanda subjektivizm vurgusuyla öne çıkan Avusturya iktisadının da kurucusudur. Avusturya iktisadı neoklasik iktisatla paralellliğini ve ona katkısını korusa da, hep heterodoks karakterini muhafaza etmiş bir okuldur. Menger'e yönelik onu marjinalizmin üçlüsü içerisinde daha özgün bir yere koymaya ve farklılaştırmaya çalışma yönündeki yorumlar daha çok Avusturya iktisadı okulu taraftarlarınca ortaya konmaktadır.²

Üzerine bu denli farklı yorumların yapılabilirdiği bir isim olan Menger'in çalışmalarının iki temel katkısından söz edilebilir. Bunlardan ilki iktisat teorisine yaptığı katkılarıdır. Bu katkı hem marjinalist okulun kurucusu olarak neoklasik teorinin inşasının

* Arş. Gör. Dr., Uludağ Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü.

da kullanılmış, hem de kendisinin yine kurucu isim olduğu Avusturya iktisat okulunun inşasında ve bugüne değin yön tayin etmesinde çok önemli rol oynamıştır.

Menger'in ikinci temel katkısı metodolojik alanda olmuştur. Bu katkı yalnızca iktisat özelinde kalmamış, genel olarak sosyal bilimlerin metodoloji tartışmalarında önemli bir rol oynamıştır. Alman Tarihselci iktisatçıları ile neoklasikler arasında yaşanan ve Methodenstreit adıyla bilinen meşhur yöntem kavgasının taraflarından birisi olmanın yanı sıra, sübjektivizm ve bireycilik gibi kavramların iktisadi analizdeki yerini tayinde önemli rol oynamıştır.

Bu çalışmada Menger'in bu ikinci katkısı tartışılacaktır. Çalışma Menger'in metodoloji tartışmalarındaki yerini tayin etmek için onun içinde bulunduğu ve miras aldığı entelektüel çevrenin anlaşılması gerektiğini öne sürmektedir. Özellikle Menger'deki sübjektivizm kavramının merkezi yeri bu sayede anlaşılabilir. Bu yüzden öncelikle ve geniş olarak Menger'in hem felsefi hem de iktisadi anlamdaki etkilenme kaynakları ele alınmaktadır. Makalede bu mirasın hakim Alman etkisinden ziyade, Avusturya'ya has Aristoculuktan geldiği öne sürülmektedir. Daha sonra, biraz da Methodenstreit bağlamında ortaya çıkan, metodoloji tartışmalarındaki tutumu ve görüşleri ele alınacaktır. Menger bu tartışmalarda hep teorik araştırmayı öne çıkarmış ve savunmuşsa da, tutumu bir orta yol bulma yönünde olmuştur. Teorik araştırma ile ampirik araştırma arasındaki köprüyü kurmada, sorunu biraz da çözümsüz bırakmasıyla, bu tutumu izlediği görülmektedir.

2. Entelektüel Kökenler

Menger'in öne çıkan iki temel katkısından söz edildi; metodoloji ve iktisat teorisi. Onun entelektüel kökenleri, devraldığı miras ve içinde bulunduğu düşünsel çevreyi tasvirin en iyi yolu da bu ikili tasnife uymaktan geçmektedir. Yani öncelikle Menger'in metodolojik görüşlerinin etkilenme kaynaklarını bulabilmek için, içinde bulunduğu felsefi ortam incelenmelidir. Daha sonra da Menger'in asıl belirleyici kimliğini oluşturan iktisatçılığının etkilenme kaynaklarına ulaşabilmek için dönemin iktisadi düşünce yapısı üzerinde durulacaktır.

Ondokuzuncu yüzyıl, Almanca konuşulan iki ülkede, hem mevcut hakim pozitivist paradigmaya itirazların şekillendiği, hem de iki ülke arasında felsefi tutum açısından belirgin farklılıkların kendini gösterdiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde tarih felsefesi ve insan bilimlerinde üç tutumun öne çıktığı görülmektedir (OAKLEY, 1997:18-19). İlki, tarihsel bilgiye ulaşmanın yegane yolunun olguların ampirik olarak gözlenmesi ve bunların betimlenmesi olarak gören tarihselci okuldur. Tarihselci okul teori kavramına son derece sınırlı bir rol vermiştir. İkincisi, Johann Droysen'in öncülük ettiği, tarihe

¹ Bireylerin niyetlenilmemiş eylemlerinin ortaya çıkardığı kurum kavramı ya da kendiliğinden düzen biçimi tanımıyla Menger liberal geleneğin onsekizinci yüzyıldaki ismi Adam Smith ile yirminci yüzyıldaki ismi Hayek arasında ondokuzuncu yüzyıldaki köprü olarak da görülebilmektedir. Bu iddia üzerine kurulu bir çalışma için bkz. Horwitz (2001).

² Mesela Menger'in neoklasik iktisada en büyük katkılarından birisi sayılabilecek olan fiyat teorisini, Walrasçı ve Marshallcı kavramların dışında, onun kendi terimleriyle anlaşılması gerektiğini savunanlar da vardır. Makalesini bu argüman üzerine kuran Andres'e göre (1995:262), "Menger'in amacı 'iktisadi' fiyat oluşum süreçlerinin en genel süreçlerini açıklamaktır. 'İktisadi' fiyatlar yalnızca ex post niceliksel unsurlar değildir; Menger'in perspektifi bu fiyatların, bireylerin eylemlerinin bir sonucu olarak ve eyleme teşvik edici bir işlev sahibi olarak hesaba katılmasına olanak vermektedir.... Walrasçı tatonnement, Edgeworthcu sözleşme ve Marshallcı tekel fiyatı ayrımcılığı Menger'in illüstrasyonlarına bütünüyle uygulanabilir değildir".

kendi fenomeninin insani ontolojisini yansıtan bir temel verme çabasıdır. Ona göre tarihsel araştırma, insan eylemini makul ve anlamlı olarak addeden bir tarzda olayların anlaşılması yolunu izlemelidir. Bu açıdan onun kavrayışı, genel olarak insan bilimlerine yönelik sübjektivist ve bireyci bir yaklaşımı içermektedir. Üçüncüsü, Almanya ve Avusturya'daki hakim felsefi yaklaşımlar arasında bir farklılaşma mevcuttu.

Menger'in dahil olduğu Avusturya entelektüel hayatının iki özelliğinden bahsedilebilir (OAKLEY, 1997: 31). İlki, ilgili dönemde Avusturya'da Almanya'daki Kant, neo-Kantçılar, Hegel ve post-Hegelciler gibi isimlere benzer felsefi akımların hakimiyetinden söz etmek zordur. İkincisi, felsefe etkili olduğunda, bireylerin dünyadaki pratik problemlerine ilişkin ontolojik bir vurgu içeren Aristoculuk ve Skolastik realizmin bir biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. "Aşkın Tin, Akıl ve İdealizmin büyük temaları ve bu tarz düşüncelere karşı gelişen tepkilerin entelektüel şokları Avusturya düşünce iklimine çok az ulaşmaktaydı. Kısacası, Avusturya felsefesi ondokuzuncu yüzyılın büyük bir bölümünde Alman kurucu etkilerinden büyük ölçüde izole bir durumda kaldı ve kendi özel fikirlerine bağlılıkları insan bilimlerinin ve özellikle iktisadın evriminin şekillenmesinde dikkate değer bir etki yaptı" (OAKLEY, 1997: 31).

Bu iki ülke arasındaki felsefi gelenekler arasındaki farklılığa dikkat çeken bir başka isim olan Smith (1994b: 128-131), Aristoculuğun Alman versiyonundan da söz etmektedir. Ama bu durumda bile iki ülke arasında ciddi farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Ona göre, Katolik Avusturya'da ilgili dönemde kurumsallaşmış bir Aristoculuk zaten hakimdi. Almanca konuşulan ülkelerin Protestan kısmında ise Kant ve Kantçı metafizik eleştirisi hakimdi. Menger'in Avusturya'da yaygınlık kazanabilmesi bu Aristocu ardalanın varlığıyla ilgilidir. Fakat Smith, Aristoculuğun yalnızca Avusturyalılar üzerinde değil, Hegel, Marx ve Alman tarihselci iktisatçıları üzerinde de etkisinin olduğunu öne sürmektedir. Üstelik bu iki grup arasında benzerlikler de mevcuttur. Her iki grup da matematiğe kuşkuyla yaklaşmakta, belirli bir biçim özcülüğü sahiplenme, dünyanın ve onun işleyişinin akledilebilirliğine inanmaktadır. Ama bu iki grup arasındaki farklılıklar çok daha belirgindir. Öncelikle, Mengerci Avusturya geleneği iktisat gibi bilimlerin kanunlarının kesin olarak (strictly) evrensel olduğunu ve bu özelliğin hakiki bir bilim olmanın da şartı olduğunu düşünmektedir. Diğer grup ise kanunların verili bir sosyal organizmaya veya tarihsel koşullara bağlı olduğunu iddia etmektedir. İkinci olarak, Menger ve okulu metodolojik bireyciliği savunurken, diğerleri

³ Oakley'e göre (1997:24), "Realist tarih felsefesinden sübjektivist insan bilimlerine geçiş aşamasını gerçekleştiren çalışmanın sahibi Johann Droysen'dir". Droysen, bu çalışmada daha sonra üzerinde durulup Menger ile ilişkilendirilecek olan Verstehen (anlama) geleneğine de dahil edilebilir. Çünkü Droysen'e göre tarihsel yöntemin özü anlamadır. Anlama, tarihsel bilimlerin, insanların bilişsel süreçlerinin dışsal ifadeleri olarak inceledikleri şeylere ilişkin varoluşsal nesnelere yorumlamaya mümkündür (OLIVER, 1983: 527) Droysen bununla, Verstehen geleneğinin sonraları hermeneutik daire olarak adlandıracağı bir yonteme yaklaşmaktadır.

⁴ Aynı dili kullanan iki ülkenin üniversiteleri ve entelektüel çevreleri arasında elbette canlı bir alışveriş vardı. "Yine de Avusturya'da araştırma ve eğitimi şekillendiren entelektüel miras Almanya'dakinden oldukça farklıydı. ...Tarihselcilik sosyal bilimlerde asla hakim pozisyona yükselmedi" (KURZ, 1995: 10-11).

⁵ Smith'e göre de (1994a: 300), Avusturya felsefesi Kantçı ve Hegelci unsurlardan uzaktır. Dönemin Habsburg topraklarındaki felsefi eğitim içerikleri Katolik okulu felsefesi ile Leibnizci felsefenin etkisinde olan ders kitaplarında belirlenmektedir. Ama asıl hakim felsefi yaklaşım Smith'e göre de Aristoculuk'tur. Kauder de (1970: 142) aynı görüştedir. Ona göre dönemin Avusturya felsefesi, Kant ve Hegel'in miraslarına sahip Almanya'dan büyük ölçüde bağımsız geliştirdi. Viyana'da gerçekliğin unsur ve yapılarında içsel (inherent) tutarlılığı sergileme yoluyla anlamaya ulaşmaya çalışan Skolastik bir Aristocu gelenek hakimdir.

metodolojik anlamda bütüncüdür. Şunu da eklemek gerekir ki Menger'in bireyciliği suçlamaların aksine atomistik değildir. Çünkü onun metodolojik bireyciliği bireyleri izole, bağımsız atomlar olarak görmez, onları karşılıklı etkileşimleri içerisinde ele alır. Üçüncü fark, Mengerci Aristoculara göre değerlerin temelini 'sübjektif' oluşudur, ki bu da insan sükelerinin ihtiyaç ve arzularının tatminine bağlıdır. İktisadi değer nihai tüketicilerin değerlendirme eylemlerinin bir türü olarak görülür ve Menger'in düşüncesi iktisadın evrensel ilkelere dayalı teorik bir bilim ve aynı zamanda sübjektivist olmasının imkanlarını savunmaktadır. Dördüncü fark da, tarihsel gelişimin kanunları konusunda Avusturya Aristoculuğu, özlerin varlığı ve yalnızca bunlar arasındaki ilişkilerin bilinebilirliği ile yöntemlerini sınırlamakta, öndeyiyi çok sınırlı olarak kabul etmektedir.

Entelektüel iklim açısından Almanya ile Avusturya arasındaki bu fark, Menger'in düşüncelerinin hakim Alman etkisinden bağımsız ve özgün taraflarının kaynağına da işaret etmektedir. Dönemin iktisadi düşünce açısından genel havasına geçmeden önce, Avusturya'daki bu Aristocu felsefenin Menger'in düşünceleri üzerindeki spesifik etkilerine genel olarak değinmek gerekmektedir. Menger'in Avusturya Aristoculuğunun genel özellikleri şöyle sıralanabilir (SMITH, 1990: 266-274; 1994a: 321-328): Birincisi, dünya, düşünme ve akletme eylemlerinden bağımsız olarak vardır(exist). İkincisi, dünyada "özler(essences)" ya da "doğalar(natures)" var olduğu gibi bunları yöneten kanunlar, yapılar ve bağlantılar da vardır ve bunların hepsi evrenseldir. Menger'in "kesin(exact) kanunlar" diye adlandırdığı şey, özler arası evrensel bağlantıların bir örneğidir. Üçüncüsü, dünya deneyimiz hem bireysel hem de geneldir. Menger'e göre, tıpkı Aristo'da olduğu gibi, genel olan bireysel olandan izole değildir. Menger, diğer Aristocular gibi, içkin(immanent) realisttir. O, Platonik tarzda İdeal Formlarla değil, bu dünyada sergilenen özler ve kanunlarla ilgilenmektedir. Maki'ye göre (1990: 295), "Menger Platoncu ya da aşkın(transcendental) realist değildir. Aksine Aristocu bir evrenseller görüşüne sahiptir. Bu görüşe göre, evrensellerin varlığı özel olanlara(particulars) bağlıdır. Evrenseller şimdide olan özelerde varolur, Platonik Formların bağımsız alanı gibi başka bir yerde değil. Bu Aristo'nun evrensellerin varoluşu problemine yönelik çözümüdür; onlar vardır, fakat özellerden bağımsız olarak değil. Bir yalnızca çoğun

⁶ Kauder'e göre de sübjektif değer teorisinin kaynağı Aristo'ya kadar geri götürülebilir. Aristo'dan Galliani'ye kadar olan periyotta sübjektif değer teorisini izleyen bir çalışma için bkz. Kauder (1953).

⁷ Bu konuyla ilgili olarak akla gelebilecek şu sorunu açıklamak gerekmektedir. Menger bildiği gibi, sübjektivizminin bir uzantısı olarak a priori bilgiyi savunmaktadır. Ama öte yandan yukarıda da belirtildiği gibi Avusturya Aristoculuğunun bir uzantısı olarak "özler" ve "doğaların" varlığına inanan bir içkin realizm de söz konusudur. Felsefi açıdan bu ikisinin birlikteliğini anlayabilmek için Menger'in apriorizminin karakterine bakmak gerekmektedir. Smith'in apriorizm tasnifi (1990: 275-77) bu açıdan oldukça açıklayıcıdır. Apriorizm savunucuları, tümevarımsal olmayan yollarla belirli bir tarz bilgiye ulaşabileceğimiz konusunda ortak bir görüşe sahiptirler. Fakat bu bilginin nereden geldiği konusundaki tartışmada farklılaşırlar. Bunları iki ana yaklaşıma ayırmak mümkündür. İlk yaklaşım a priori bilginin bilen süje tarafından dünyaya empoze edilen ya da atfedilen bir bilgi türü olduğunu savunmaktadırlar ki bunlara impozisyonist yaklaşım adı verilebilir. Bu yaklaşımda bilgi doğrudan gerçekliğin kendisinden gelmez, zihnin mantıksal yapılarından gelir. İkinci yaklaşım ise, zihnin empozesinden veya atflarından bağımsız olarak varolan ve yapıları belirli bir akledilebilirlik içerisinde olan bir dünyanın bilgisini savunur. Buna da refleksiyonist görüş adı verilebilir. Buna göre bilen özne ile bilgi nesnelere bir anlamda birbirlerine önceden ayarlıdır(pre-tuned). Bu yüzden doğrudan a priori bilgi mümkündür. İlk yaklaşım ifadesini Kant'da ve kısmen Hume'da bulurken, ikinci yaklaşım Aristocudur. Menger'in düşüncesinin temelindeki apriorizm de açıkça refleksiyonisttir. Menger "özler" ve "doğalar" gibi a priori kategorilerin varlığına inanmaktadır ve bunlar öznenin düzenleyiciliğinden ya da empozesinden bağımsız olarak vardırlar. A priori önermeler bunlar arasındaki yapıları ve bağlantıları yansıtır. Oysa impozisyonist yaklaşım a priori kategorileri zihnin yaratımı olarak görmektedir. Menger'e göre ise iktisadi gerçekliğin evrenselleri özne tarafından yaratılmamakta, teorik çabayla keşfedilmektedir. İktisatçı değer, rant, kar, işbölümü ve para gibi kategoriler arasındaki ilişkinin niteliksel özleri ve doğalarını incelemektedir. Bu açıdan denebilir ki Menger iktisadi gerçekliğin Aristocu anlamda kategorik ontolojisini geliştirmeye uğraşmaktadır.

çinde varolur. Gelin bunu evrensellere ilişkin içkin realizm olarak adlandıralım". Dördüncüsü, deneyimimiz yanlışlanabilir bir özelliğe sahiptir. O tıpkı bireysel olanın bilgisinde olduğu gibi aynı tarz hatalara konu olur. Yani yapılar ve kanunlara ilişkin bilginiz asla tam olamaz. Beşincisi, dördüncü teze rağmen, dünyanın neye benzediğini, en azından genel hatlarıyla nasıl olduğunu, genel kabul (common sense) ve bilimsel yöntemle bilebiliriz. Aristoculuk bu anlamda hem genel kabul realizmini hem de bilimsel realizmi kuşatmaktadır. Menger'in genel kabul realizmi onun ajanlar, eylemler, inançlar, arzular vb. gibi kavramlarında görülebilir. Bu konularda Menger'de genel kabule göre gerçeklik ile bilimsel teoriye göre gerçeklik ayırımı yoktur. Menger'in bilimsel realizmi ise onun kendiliğinden düzen ve gizli el süreçleriyle ilgili değerlendirmelerinde ortaya çıkmaktadır. Altıncısı, ideal bir bilimsel gözlemcinin perspektifinden prensipte dünyanın nasıl olduğunu bilebiliriz. Özler ve özsel yapılar akledilebilir olduğuna göre, gözlemci bilim adamı ilgili kültür ya da yaşam biçimine ait olmasa bile kanunları bilebilir. Yedincisi, gerçekliğin farklı seviyelerine ve katmanlarına ait olan özler ve doğalar, yapısal parçaların alfabetini oluşturmaktadır. Sekizincisi, değer teorisi 'sübjektif temeller üzerine inşa edilmiştir. Menger'e göre değer, insan ihtiyaç ve isteklerinin tatminine dayanır ve ona göre hesaplanır, bu yüzden ekonomik değer de nihai tüketicinin değerlendirme eylemlerinin bir türevi olarak görülebilir. Dokuzuncusu, sosyal bütünlere ya da sosyal organizmalar yoktur. Bu yüzden Avusturya Aristocuları hem ontolojik hem de metodolojik anlamda bireycidirler. Son olarak, bunlara göre tarihsel gelişimin kanunları yoktur.

Yukarıda da belirtildiği gibi, dönemin Avusturyasında Aristocu etkilerin ağır bastığı bir entelektüel hava hakimdi. Menger'in sübjektivizmi ve metodolojik bireyciliğinin bu iklimden etkilendiği rahatça öne sürülebilir. Fakat Menger'in asıl kimliği olan iktisatçılığının etkilenme kaynaklarına da bakmak gerekmektedir.

Hayek'e göre (1992a: 63-65), John Stuart Mill'in Principles'ının yayınlanmış tarihi olan 1848'den, yeni okulun (yani marjinalizmin) doğuş yıllarına değin geçen çeyrek yüzyılda, klasik politik iktisadın uygulama alanlarında birçok başarısı görülmüşse de, temelleri ve özellikle de değer teorisi gittikçe daha fazla güven yitirmiştir. Lakin klasik politik iktisadın düşüşü hiçbir yerde Almanya'dakinden daha hızlı ve etkili olmamıştır. Tarihselci okulun saldırıları altında klasik politik iktisadın doktrinleri bütünüyle yıkılmakla kalmamış -zaten Almanya'da ilgili doktrinler pek de sağlam yer edinememişlerdi-, her türlü teorik analiz biçimi de kuşkuyla karşılanmaya başlanmıştı. Bu durum kısmen metodolojik kaygılardan kaynaklanmaktaydı. Fakat daha da büyük bir sebep klasik İngiliz okulunun pratik sonuçlarından duyulan hoşnutsuzluktu. Klasik politik iktisadın çöküşü kendini İngiltere'de sadece durağanlaşarak gösterdi, ama Almanya'da tarihselci okul iktisatçıların ikinci kuşağı artık hem gelişmiş teoriden bihaberdi, hem de teorik çabayı yararsız ve hatta zararlı bulmaktaydı. Almanya'da klasik doktrinlerin yerleşememe

⁸ Menger'in etkilenme kaynakları ya da dönemin entelektüel havasını vermek için bu tarz bir ikili tasnif yapmak tartışılabilir. Ama burada bu tasnife sadece işlevsel bir amaç yüklenmektedir. Literatürde buna benzer tasniflere sıkça başvurulmaktadır. Nitekim örneğin Ioannides'in tasnifi de farklı bir tarzda da olsa bu ikili tasnife başvurmaktadır. Ona göre (IOANNIDES, 1992: 17) "Menger üzerine literatür izlendiğinde, bu etkileri negatif ve pozitif etkiler olarak ikiye ayırabiliriz. Negatif etkiler, kendi döneminde Almanya'da teorik ortodoksi pozisyonuna sahip tarihselci iktisat okulunun yanısıra klasik politik iktisadı ihtiva etmektedir. Pozitif etkiler ise, bir yandan Avusturya'nın ondokuzuncu yüzyıl kültüründe özellikle güçlü olan Aristocu felsefi gelenek ile, diğer yandan değer sübjektivist felsefi ve psikolojik kavramsallaştırmalarından oluşmaktadır..."

sebeplerinden birisi, Alman iktisatçılarının emek değer teorisinin içsel çelişkilerinin farkında oluşlarıydı. Muhtemelen Galiani'nin ve diğer bazı onsekizinci yüzyıl Fransız ve İtalyan yazarlarının etkisiyle, değeri bütünüyle faydadan ayırmayı reddeden bir gelenek hep canlılığını korudu. 1850'ler ve 1860'larda Hermann'ın (ve ihmal edilmemesi gereken Gossen'in) başını çektiği yazarlar fayda ve kıtlık düşüncesini değer içinde açıklayarak birleştirmeye çalıştılar ki bu çabalar çoğunlukla Menger'in çözümüne yaklaşmıştır. Pratik kafalı İngiliz iktisatçıların yararsız bulduğu bu spekülasyonlardır ki Menger'e yol göstermiştir.

Streissler'e göre de (1990: 32), 1850'lerde Alman iktisadının zayıflığı konusundaki yargı yalnızca bir mitten ibarettir. Alman iktisadı güçlü bir sübjektif değer kavramı etrafında yoğunlaşmıştı ve bunlar protoneoklasik bir gelenek olarak adlandırılabilirler. Menger Grundsätze kitabında çoğunlukla Alman yazarlara atıf yaparak bu geleneğe aşinalığını göstermektedir.

Gerçekten de ondokuzuncu yüzyılın ortalarında Alman ve Avusturya üniversitelerinde iktisat yaygınlaşmış durumdaydı ve kesin bir sübjektivist yönelime sahipti. 1870'li yılların marjinalist devrimini oluşturacak olan bazı anahtar kavramlar bu dönemin iktisadi düşüncesinde mevcuttu. Mesela klasiklerin emek değer teorisi yerine, hem mal hem de üretim faktörlerini içeren talep yönelimli bir değer teorisi öne çıkmaktaydı (OAKLEY, 1997: 35).

Menger'in sözü edilen bu etkilenme kaynakları, onun metodolojik tartışmalarında çok daha belirgin olarak öne çıkmaktadır. Bundan sonraki bölümde Menger'in metodolojik tutumu öne çıkarılacak ve tartışılacaktır.

3. Menger ve Metodoloji Tartışmaları

Her ne kadar bir yazarın ya da düşünürün görüşlerini metodolojik olanlar ve teorik olanlar şeklinde çok keskin bir biçimde ayırmak biraz sakıncalıysa da, Menger konusunda bunu yapmayı gerekli kılan ve kolaylaştıran unsurlar mevcuttur. Öncelikle Menger Methodenstreit'in taraflarından birisi olduğundan, onun düşüncelerine yönelik bir inceleme ya da tartışma, hemen onun metodolojik görüşlerini ayrı bir tasnifte inceleme gereği duymaktadır. İkinci olarak, Menger önde gelen diğer büyük iktisatçılarda pek görülmeyen bir biçimde iki ayrı kitapla adeta bu tasnifi kendisi yapmıştır. Aşağıda da belirtileceği gibi, kitaplarından birisi bütünüyle iktisat teorisine hasredilmişken, diğerinde ise büyük ölçüde metodoloji tartışması yapılmıştır. Dolayısıyla suni bir tasnife gerek bırakmayacak şekilde bu ayırım ortaya çıkmıştır.

Marjinalizmin kurucularından birisi olarak Menger'in iktisat teorisine yaptığı katkının büyüklüğü tartışılmaz. Ama Menger aynı zamanda iktisat metodolojisine de çok önemli katkılar yapmıştır. Methodenstreit'de oynadığı rol de bunun bir göstergesidir.

Menger'in metodolojisiyle ilgili tartışmada öne çıkan kavramlar daha ontolojik düzeyde ele alınan sübjektivizm, metodolojik bireycilik ve Methodenstreit'e konu olan

⁹ Streissler, 1825 ile 1875 yılları arasındaki Alman iktisadi düşüncesinin iddia edildiğinin aksine sübjektivist ve metodolojik açıdan bireyci bir yaklaşımın hakimiyetinde olduğunu öne sürmektedir. Bu ilginç ve iyi desteklenmiş iddia için bkz. Streissler (1990).

tartışmadaki kesin(exact) bilim ile ampirik bilim arasındaki ayırımıdır. İlgili kavramlara yönelik tartışmalar Menger'in iki temel kitabında, ama özellikle ikincisinde, dile gelmektedir. Bunların ilki Menger'in iktisat teorisine katkısını içeren 1871 tarihli Grundsätze, diğeri de metodolojik tartışmanın asıl yürütüldüğü ve Methodenstreit çerçevesinde anlam kazanan 1883 tarihli Untersuchungen'dir.

Menger'in metodolojik tutumunda iki önemli özellik öne çıkmaktadır. O, bir yandan iktisadi olayın anlaşılmasında bilinçli bir sübjektivist ve bireycidir, bunu da bu ontolojiyle tutarlı bir teorik yönelimle oluşturmaya çalışmaktadır. Diğer yandan doğa bilimlerinin epistemolojisiyle ilişkilendirdiği teorik kesinlik ve tutarlılığı iktisada taşımaya çalışmaktadır (OAKLEY, 1997: 50).

Menger Grundsätze'nin önsözünde bir yandan Geisteswissenschaften ile Naturwissenschaften arasındaki epistemolojik dualizmin üstesinden gelmeye çalışmaktayken, diğer yandan da tek yönlü rasyonalizm ya da pozitivizmi aşmaya çalışmaktadır. Aristoculuğa müracatı da bu düalizmi aşmada onu bir araç olarak görüyor oluşundandır. Menger Naturwissenschaften yerine Geisteswissenschaften'i tercih etmektedir (ALTER, 1990: 324). Menger'in bu tercihinin ya da ilgili ayırımdan haberdar oluşunu destekleyen bir başka şey de dönemin entelektüel havasıdır. İlgili dönemde yukarıda da uzunca değinildiği gibi Avusturya özelinde Aristocu bir gelenek hakimdi. Fakat aynı zamanda ilgili dönem Almanca konuşulan dünyada Verstehen geleneğinin de doğduğu bir dönemdi. Menger'in çağdaşı Dilthey'in öncülük ettiği Verstehen anlayışı tarihsel aklın eleştirisi üzerine bina edilmişti ve tinbilimlerinin anlama yöntemini kullanması gerekliliğini savunmaktaydı. Yukarıda ismi geçen ve Menger'i etkilediği bilinen Droysen de, Dilthey'dan önce olsa da buna yakın bir yöntemi savunmaktaydı.

Yine Dilthey ile Menger arasında sübjektivizm konusunda da bir paralellik kurulabilir. "Wilhelm Dilthey'in insanbilimleri felsefesi insan ontolojisine ilgili nesnenin husule getiricisi olarak açık bir vurgu yapan bir sübjektivizm versiyonunu ihtiva etmektedir. Menger'in sübjektivizminde, bu insani boyutun bütüncül odağına teori inşasında hakkettiğinden daha az dikkat ve etki imkanı verilmektedir. Onun eğilimi, sübjektivizmi empoze edilmiş temel iktisadi sınırlar ve kesin(exact) teorinin izin verdiği sınırlar içine hapsetmektir. Dilthey için ise, insan bilimleri bütün boyutlarıyla insan yaşamının -daima tarihsel, sosyal ve durumsal koşullarla bağlantı halinde olarak- bilinçli amaçları ve ifadelerinde temellenmekteydi. Menger'in aksine o, bu zengin ontolojik içeriği bu bilimlere evrensel olarak geçerli bir statü bahşedebilecek olan bir metateori araştırması içinde muhafazaya çalışmıştır" (OAKLEY, 1997: 90). Menger bir iktisatçı olarak metodolojik düşüncesini daha çok iktisat bilimi özelinde temellendirmeye çalıştığından,

¹⁰ İngilizceye Principles of Economics adıyla çevrilen ilk kitabın özgün adı Grundsätze der Volkswirtschaftslehre'dir. İkinci kitabın özgün adı da Untersuchungen über die Methode der Socialwissenschaften und der politischen Oekonomie insbesondere'dir. Bu kitabın İngilizce'de iki çevirisi vardır. İlki bu çalışmada da kullanılan 1963 tarihli Problems of Economics and Sociology'dir. İkinci çeviri ise Investigations into the method of the social sciences with special reference to economics adıyla yapılmıştır. Bu çalışmada ilgili kitaplar özgün isimlerinin ilk kelimeleri olan Grundsätze ve Untersuchungen olarak zikredilmektedirler.

¹¹ İlki tinbilimleri ve ikincisi doğabilimleri anlamlarına gelen bu Almanca kavramlar ve onun paralelindeki epistemolojik düalizm sorunu, kökleri geri götürülebilse de, daha çok Dilthey'in öncülük ettiği Verstehen geleneği özelinde anlamlıdır. Dilthey doğa bilimlerinin açıklamaya(explanation) dayalı yönteminin bu alan için yararlı ve gerekli olduğunu, ama tinbilimlerinin doğabilimlerinden farklı olduğunu dolayısıyla izlemesi gerek

Oakley'in Dilthey ile mukayesede belirttiği daha geniş felsefi temel arama uğraşını ihmal etmiştir. En azından şu söylenebilir ki Menger kendi sübjektivizm kavrayışını, iktisadın dışındaki alanlara genişletecek denli radikal bir uğraşın içine girmemiştir. Menger'in genel düşünce tarzı da hep bu tarzda olmuştur. İlgili kavramı düşüncenin aşırı uçlarına doğru taşıma gayreti onda pek bulunmamaktadır. Söz konusu olan bir teori inşası olduğundan, bu tutumun bilinçli bir tercih olduğu bile söylenebilir. Çünkü sübjektivizm kendi Verstehen geleneği içerisinde uçlara doğru taşındığında, bu tutum felsefi açıdan önemli sonuçlar doğurabilirse de, iktisat özelinde bir teori inşasında pek de yararlı bir tutum sayılamaz. Dolayısıyla Menger'i pür bir Verstehen savunucusu olarak sunmak hatalı olduğu gibi, onu Dilthey'dan farklı olarak sübjektivizmin ontolojik anlamını sınırlandırmakla suçlamak da pek yerinde sayılmaz.

Verstehen geleneği ile ilgili yirminci yüzyıla uzanan sorunlardan birisi bu geleneğin relativizm ve hatta nihilizme kapı araladığı iddiasıdır. Oakley, felsefi açıdan Menger'i Verstehen'den yeterince yararlanmamış olmakla, sübjektivizmi ontolojik vurgu yapsa bile ekonomik alana hapsedmekle suçlarken, Kirzner daha ihtiyatlı bir tutumla Verstehen'e fazla yaslanmayı zaten uygun bulmamakta ve bu tarz Menger yorumlarını reddetmektedir. Ona göre (KIRZNER, 1995: 12-24), Menger'in sübjektivizmi eksik bir projedir. Menger'in sübjektivizminde iktisadi fenomeni şekillendiren asli sebep, iktisadi aktivitenin geliştiği ortam olan fiziki çevre değil, bu aktiviteyi ihtiyaçlarıyla harekete geçiren tüketici tercihlerinin yapısıdır. Menger'in vizyonundaki en öncelikli sakatlık, insan isteklerince uygulanan bu şekillendirici etkinin değişmez ve otomatik bir biçimde ortaya çıkıyor oluşudur. Bununla bağlantılı ikinci problem de, marjinal fayda tarafından belirlendiği gösterilen değerlerin tam bilgi bağlamında ortaya çıktığının varsayılmasıdır. Menger cehaletin(ignorance) varlığını kabul etmekte ancak onu iktisadi aktivitenin kanunlarını bozmaması gereken bir patoloji olarak ele almaktadır. Kısaca Menger'de tüketici ihtiyaçlarının uygun piyasa değerlerine 'otomatik' tercümesi söz konusudur. Kirzner'a göre anaakım iktisadi Menger'in sübjektivizmindeki bu sakatlığı içselleştirip, bütün bir iktisat teorisine genişleterek, Menger'in sübjektivizm mirasını onun kendi sakatlığı içerisinde boğmuştur. Avusturya geleneği içerisinde ortaya çıkan ve öncülüğünü Shackle ve Lachmann'ın yaptığı 'radikal sübjektivizm' geleneği ise öbür uca savrularak uygun bilginin imkansızlığı vurgusunu öne çıkarmışlardır ki, bu da Mengerci sübjektivizmin doğurduğu iktisadi analizin sonuçlarının reddine varmıştır. Mises-Hayek kökenli modern Avusturya sübjektivizmi ise bu iki ucu da eleştirerek, piyasa sürecinde girişimcinin rolünü öne çıkarıp, rekabetçi piyasa süreçlerinde bilginin tedrici genişlemesini vurgulamıştır.

Kirzner'ın bu tasnifi esasında Menger'in sübjektivizmini Verstehen açısından okuyanlara bir itiraz sayılabilir. Bu açıdan Kirzner ile Oakley arasında teşhiste bir uyuş-

¹² Burada Menger'in yukarıda bahsi edilen iktisadi doğa bilimleri gibi kesin ve tutarlı bir bilim yapma amacıyla, onun Geisteswissenschaften'i tercihi arasında bir çelişki olduğu düşünülebilir. Fakat şuna dikkat etmek gerekir ki Menger'deki doğa bilimleri vurgusu pozitivistik bir vurgu değildir. Yani onun amacı doğa bilimlerinin yöntemini iktisada taşımak değildir. O yalnızca meşru, soyut ve güçlü bir teorik yapı peşindedir ki Aristoculuğa müracaat da bunun bir göstergesidir. Dolayısıyla bir çelişki söz konusu değildir.

¹³ Sübjektivizm ile realizm arasındaki ilişkinin sorunlu olduğu düşünülebilir. Sübjektivizmin Verstehen yönelimli ya da daha ontolojik yorumu ile realizmin, özellikle de son dönemde T.Lawson'ın öncülüğünü yaptığı biçimiyle realizmin, birbirleriyle uyumlu olduğunu öne süren tartışma için bkz. A.Oakley (1999, 11-20).

madan bahsedilebilir. Çünkü ilki Menger'i uç bir Verstehen yorumundan korumaya çalışırken, ikincisi ise Menger'i bu yorumdan yeterince yararlanmamakla suçlamaktadır. Yalnız Kirzner'in Menger'de tam bilgi varsayımı bulması biraz abartı sayılabilir. Çünkü Menger bireylerin niyetlenilmemiş hareketlerinin sonucunda ortaya çıkan kurumlardan bahsederken, esasında örtük bir biçimde bireysel bilginin sınırlılığına da işaret etmiş olmaktadır.

Verstehen geleneği ile Menger arasındaki ilişkide bir başka sorun da, Menger'in temel kavramlarından birisi olan metodolojik bireyciliğin Verstehen geleneği ile olan tarihsel uyumsuzluğudur. Çünkü Verstehen geleneksel olarak gerçekliğin bütüncül(holist) kavramsallaştırmasıyla birlikte anılır ve bu da bireyciliğin karşı kutbundaki bir metodolojik tercih anlamına gelmektedir. Menger ise kendi metodolojik bireyciliğini psikolojik Verstehen kavramsallaştırmasına empoze etmektedir ve bunun sonucunda karmaşık bir birliktelik ortaya çıkmaktadır. Bu birliktelikte Verstehen, sübjektivizm, psikolojizm ve bireycilik bir aradadır. Böylece Menger olgusal bilginin temeli olarak yalnızca özel deneyimi kabul eden spesifik bir anlama çeşidi öne çıkarmaktadır ve bu anlama biçimini psikolojik olguların ve bireylerin iktisadi eylemleriyle sınırlamaktadır (ALTER, 1990: 327).

Menger'in birarada kullandığı kavramlarla ilgili buna benzer diğer problemlerden de bahsedilebilir. Mesela Hayek'e göre (1980: 6), bireycilik felsefi nominalizmin bir sonucudur. Kollektivist teoriler ise büyük ölçüde realist ya da özcü gelenekte köklerini bulmaktadırlar. Daha Hayekçi bir ifadeyle söylemek gerekirse, doğru bireycilik 'nominalist' yaklaşımla ilişkilendirilirken, yanlış bireycilik ise realizm veya özcülükle ilişkilendirilmektedir.

Fakat bütün bunlar Menger'in bir kavram kargaşası içinde olduğu anlamında ele alınmamalıdır. Çünkü Menger'in yaptığı bir çeşit orta yol arayışıdır. Aristocu realizm ve özcülüğü de, yukarıda da belirtildiği gibi insanbilimleri ile doğa bilimleri arasında bir denge tutturabilmekle daha çok ilişkilidir. Üstelik Hayek'in bireycilik ile nominalizmi ve kolektivizm ile özcülüğü ilişkilendirme biçimi biraz aşırı bir genelleştirme olarak anlaşılmalıdır.

Menger'deki sübjektivizm ve bireycilikle ilişkili bu tartışmaların yanında onun metodolojisinin ikinci önemli özelliği, yukarıda da belirtildiği gibi, iktisadı doğa bilimlerinde olduğu gibi teorik bir kesinliğe ve tutarlılığa ulaştırmaktı. Menger'in bu konudaki yaklaşımları, Grundsätze'de temelleri bulunsa da, asıl Untersuchungen'de ortaya konmuştur. Bu asıl metodolojik eserine geçmeden önce Grundsätze'den kısaca bahsetmek gerekmektedir. Menger'in Grundsätze'si kendi döneminin iktisadına devrimci ve öncü bir katkı olarak kabul edilmektedir. Menger bu kitapta ekonomik sisteme yönelik bütünüyle yeni bir perspektif önermektedir (KIRZNER, 1990: 97).

¹⁴ Avusturya okulunda Menger yorumlarından kaynaklanan bu ayrışmanın Mises-Hayek çizgisini öne çıkaran geniş bir analiz için bkz. I.Kirzner (1997). Verstehen-hermeneutik geleneğinin Mengerci 'radikal sübjektivizm' yorumu ise şöyledir: "Menger'in sübjektivizme işareti açıkça hermeneutik bir hareket olarak betimlenebilir. O, değer'in malın kendisinde gizli bir şey olmadığını fakat sübjektif insan ihtiyaçlarıyla ilişkisine bağlı olduğunu göstererek, klasik iktisattaki objektif değer teorisine bir cevap olarak geliştirdi. Onun iktisada verdiği sübjektivist yön, asıl meselenin iktisatçı için objektif durumlarda değil fakat ilgili kişilerdeki anlamında olduğunda ısrar eder". (LAVOIE, 1990: 364).

Hayek'e göre (1992a: 70), bu kitapta Menger'in asıl amacı bütün fiyat fenomenini tek bir fiyat teorisi içinde birleştirmektir. Kitabın her aşamasında Menger malların değerinin eyleyen bireyin isteklerine ve bu nesneye bağlı olarak ihtiyacını tatmin eden olgu ve olayların bilgisine nasıl bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre değer şeylerin kendi içinde gizli değildir ve şeyler izole bir şekilde ele alınarak anlaşılabilirler. Nesneye değerini veren şey, bireyin subjektif isteklerinin bilgisiyse, bu istekleri tatmin için objektif şartların ilişkisine bağlıdır. Yani değeri ortaya çıkaran şey bireylerin subjektif istekleridir. Bu analizin asıl sonucu da eski değer paradoksunun çözüme kavuşturulmuş olmasıdır. Eklenmesi gereken ilginç bir nokta da, 'marjinal fayda' kavramını Menger'in hiç kullanmamış olmasıdır. Kavramı kullanan isim Menger'in tanınmasında büyük rolü olan onun izleyicisi von Wieser'dir ve kitabın yayınlanışından yaklaşık onüç yıl sonra bu kavramı kullanmıştır (HAYEK, 1992b: 101).

Menger Grundsätze'da doğrudan bir metodolojik tartışmaya girmemiş olsa da, subjektivizmin ve bireyciliğin temellerinin bu kitapta olduğu söylenebilir. Bu yüzden ilgili kitabı temelindeki metodolojik tercihten bağımsız olarak değerlendirmek pek mümkün sayılamaz. Ama Menger'in asıl metodolojik eseri hiç şüphesiz ki Untersuchungen'dir. Grundsätze iktisat teorisi için bir klasik iken, Untersuchungen de sosyal bilimler metodolojisi tarihinde seçkin bir yer işgal etmektedir. "Çünkü, Tarihselciliğin öne çıkardığı metodolojik ve siyasi implikasyonların yanında, bugün hala açık duran epistemolojik problemlerin incelemesine yönelik ilk adımlar da bu çalışmada atılmıştır" (CUBEDDU, 1993: 1).

Genel yorum Untersuchungen'in Methodenstreit bağlamında anlamlı bir kitap olduğu yolundaysa da, Menger'in bu kitapta ortaya koyduğu metodolojik arayış yalnızca bu kavgayla sınırlanamaz. Kitabın ilk kısmı iktisadın teorik bir konu olarak konumlanmasına ayrılmıştır. Özellikle Menger'in iktisat teorisini özcü ve anti-nominalist bir biçimde kavramsallaştırma biçimi öne çıkmaktadır (HUTCHISON, 1973: 16-7). Bu da Menger'in daha önce sözü edilen Aristoculuğunu ele vermektedir. Menger'e göre (1963: 37), teorik iktisat, iktisadi kavramları ve bunlardan doğan mantıksal sonuçları değil, iktisadi fenomenin genel doğasını ve genel bağlantılarını inceleme görevine sahiptir. Ekonomi alanındaki teorik araştırmanın nesnelere kavramlar ya da linguistik imajlar değil, fenomenin kendisidir ya da bunun unsurlarıdır. Kavramların analizi ekonomide teorik bilginin temsili için belirli bir öneme sahip olabilir. Fakat teorik iktisattaki araştırmanın hedefi iktisadi fenomenin genel doğasını ve bağlantısını belirlemektir. Malın doğasını, ekonominin doğasını, değer, fiyatın vb. nin doğalarını incelerken yalnızca kavramların analizini önemseyen ya da Roscher'in yaptığı gibi iktisadi fenomenin teorisine ulaşmak için kavram ve yargıların sistemini oluşturmaya çalışan Tarihselci İktisatçılar meseleyi görmezlikten gelmekteydiler.

Menger'in Aristocu özcülüğünün ve realizminin en açık bir biçimde iktisadi fenomenin doğasına ilişkin inceleme biçimini öne çıkarmasında ortaya çıktığı görülmektedir. Yine Menger özel ve genel bilgi ayırımından hareketle, tarihi ve ekonomiye ilişkin

¹⁵ Vaughn'a göre de (1990: 380), Menger Grundsätze'da bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için malları subjektif olarak değerlendirmelerine dayanan bir değer teorisi geliştirmiştir.

¹⁶ Hayek (1992a; 1992b) bu kitabın iç tutarlılığını, güçlü teorik yapısını ve kurgusunu uzun ve hayran bir tarzda anlatmaktadır.

istatistiği ilk bilgi türüne, teorik iktisadı da ikinci bilgi türüne örnek olarak vermektedir. Tarih ve istatistik tarihsel bilimlere dahilken, iktisat teorik bir bilimdir ve iktisadi fenomenin kanunlarını inceler (MENGER, 1963: 37). Menger'in kanunların doğasına ilişkin tartışması Untersuchungen'in metodolojik tartışmalara kattığı en önemli kavramlardan birisidir. Menger iktisadi kanunları ikiye ayırarak ele almaktadır. İlki kesin(exact) kanunlardır, ikincisi de ampirik kanunlardır. Kesin kanunlar ampirik olarak sınanabilir kanunlar değildir, bu metodolojik olarak saçma bir iddiadır (MENGER, 1963: 69). Bu tutumuyla Menger'in iktisadi ampirik bir bilime dönüştürmeye çalışan Tarihselci okula sert bir karşılık verdiği görülmektedir.

Menger kesin kanunlar ile ampirik kanunları birbirinden ayırmaktadır. Kesin kanun ihtiyaçta belirli bir ölçüdeki artışın bu ölçü miktarınca fiyatlarda bir artışa yol açması gerektiğini kesin varsayımlarla(definite presuppositions) ortaya koymaktadır. Ampirik kanun ise ihtiyaçtaki bir artışı kural olarak(as a rule) gerçek fiyatlarda bir artışın izlediğini ifade etmektedir. Yani fiyat artışı kural olarak ihtiyaç artışı ile belirli bir ilişki içindedir, ama bu kesin bir kanun olarak belirlenemez. Bu kanunların ilki bütün zamanlar ve bütün uluslar için geçerliyen, ikincisi yalnızca gözlemlenebilen ve piyasa ya da ulusa göre anlam kazanan bir şeydir (MENGER, 1963:72). Dolayısıyla iki kanun arasında bir benzerlik görülüyorsa da, bu suni bir benzerliktir. Kesin kanunlar iktisadi dünyanın analitik ve soyut olarak kavrandığı kanunları bize sunarken, ampirik kanunlar reel fenomenin ardışıklıkları ve birlikte varoluşları konusundaki düzenlilikleri hakkında yalnızca bize bilgi vermektedir (MENGER, 1963: 73).

Menger'in kesin kanunlar ile ampirik kanunlar arasında yaptığı bu ayırım aslında Methodenstreit'in de temel tartışma konularından birisi olmuştur. Menger kesin kanunlara dayalı soyut bir iktisat bilimini savunurken, karşıtları ampirik temelli ve tarihsel özellikleri öne çıkaran bir araştırma biçimini savunmuşlardır.

Menger'e göre (MILFORD, 1995, 45-46), tarihselci yaklaşımda sosyal ve doğal evren birbirlerinden yapısal olarak farklıdır. Tarihselciler doğal evrenin "birlik" ile karakterize edilebileceğini düşünmektedirler. Bu sayede tekrar edilmiş gözlemlerle düzenlilikler ortaya çıkarılabilir ve kesin evrensel kanunlara ulaşılabilir. Bu yüzden tümevarımın kullanımı ve kesin evrensel kanunları araştırmak mümkündür. Oysa tarihselcilere göre sosyal alan değişime tabidir ve bu yüzden kesin evrensel sosyal kanunların peşinden koşmak boş bir uğraştır. Sosyal bilimlerde bazı kanunlara ulaşsa bile, bunlar her zaman daha az kesin kanunlar olmak durumundadır. Menger tarihselcilerin bu yaklaşımını bütünüyle yanlış bulmaktadır. O tümevarımın sosyal bilimlerin teorik bir bilim olup olmadığı sorunuyla bağlantılı mantıksal bir problem oluşturduğunu göstermektedir.

17 Birner'e göre (1990: 241-42), Grundsätze büyük ölçüde inşa edici bir kitaptır. Untersuchungen ise daha çok muhtelif metodolojik pozisyonlara karşı geniş bir eleştirel yorum getirmektedir ki bunların başında da tarihselci iktisat okulu gelmektedir. Bu kitap savaşta bir silah gibi kullanılmıştır. Fakat bu, iki kitap arasında hiçbir ilişki olmadığı anlamına gelmez. Çünkü Menger'in metodolojik yazıları teorik yazılarıyla birlikte anlamlıdır.

18 Untersuchungen büyük ölçüde bu kavga ekseninde ortaya çıkmıştır. Her ne kadar Menger'in metodolojik görüşleri Grundsätze'in temelinde yer alıyorsa da, o bu kitabında Alman tarihselci okula sıkça atıf yapmakta, İngiliz ekonomi politikçilerden çok Almanlara yakın durmaktadır. Hatta Menger Grundsätze'i tarihselci iktisat okulunun büyük ismi Roscher'e ithaf etmiştir. Untersuchungen'de ise tamamen farklı bir tutum kendini göstermektedir. Tarihselciler yanlış algılanmış amaçlara hatalı yöntemlerle ulaşmaya çalışarak suçlanmaktadır. Hutchison'a göre (1973: 32), Menger'in bu metodolojik kitabının ve ondaki eleştirel tonun ortaya çıkışında, Grundsätze'a Almanya'da gösterilen ilgisizliğin de payı vardır.

Ona göre bu mantıksal problem doğal ve sosyal alanların görünüşteki yapısal özelliklerine atıfla çözülemez. Çünkü tikel gözlem ifadeleri asla evrensel ifadeleri doğrulayamaz. Bu da Menger'e göre çok ciddi bir epistemolojik probleme yol açmaktadır. Tarihselci okul mantıksal ve olgusal sorunları birbirine karıştırmıştır. Evrensel ifadeler ampirik gözlemlerden çıkarılamaz. Bu yüzden iktisat ampirik bir bilim değil, teorik bir bilimdir.

4. Sonuç

Carl Menger iktisat teorisinin yanısıra iktisat metodolojisine de önemli ve belirleyici katkılar yapmıştır. Özellikle metodolojik görüşleri söz konusu olduğunda, bunların daha iyi anlaşılabilmesi, bu görüşlerin belirli bir bağlam içerisinde ele alınmasını gerektirmektedir. Bu bağlamdan kasıt ise Menger'in hem kendi dönemindeki entelektüel ortam, hem de o entelektüel ortamın tevarüs edildiği düşünsel mirastır. Menger'in metodolojik tartışma biçimi ancak bu durumda gereğince değerlendirilebilir. Çünkü ilgili yaklaşımları mevcut köklerinden ya da Methodenstreit bağlamındaki tartışmalardan bağımsız olarak ele almak hem eksik hem de çoğu zaman yanıltıcı olabilir.

Bu yüzden bu çalışmada Menger'in metodolojik çalışmaları döneminin entelektüel havası bağlamında değerlendirilmiştir. Burada da özellikle Alman düşüncesinden kısmen bağımsız, kendine has özellikler taşıyan bir Avusturya düşüncesinin öne çıktığı görülmektedir. Menger'in yaklaşımlarının kaynağı da büyük ölçüde bu ortamdır. Metodolojik tartışmalarında bu açıkça görülmektedir. Öte yandan Menger'i sırf felsefi bir mirasın içinden değerlendirmek de tek başına sakıncalıdır. Asıl kimliği olan iktisatçılığının da etkilenme kaynaklarına bakmak gerekmektedir. Bu incelendiğinde, onun sübjektivizminin ve marjinal fayda kavramının Menger öncesi iktisadi düşüncede köklerinin varolduğu görülmektedir.

İktisadi düşünce tarihi içerisinde hem iktisat teorisine hem de iktisattaki metodoloji tartışmalarına öncü katkılar yapmış olan Menger, her iki alanda da daha orta yolcu bir çözüm peşinde olmuştur. İktisat teorisi alanında marjinalizmin öncülerinden birisi olmasına rağmen, analizinde premarjinalist unsurları diğer marjinalizm öncülerine göre daha fazla korumuş, kurumsal analize yol açacak açılımlara da yakın durmuştur. Burada üzerinde durulan metodolojik görüşlerinde de, bir yandan teorik bilim ile ampirik bilim arasındaki ayırımı ısrar ederken, ampirik araştırma biçimini bütünüyle gözden çıkarıp onu yadsımamıştır. Heer ne kadar Methodenstreit'in taraflarından biriye de, bu açıdan bakıldığında Menger, entelektüel tartışmanın uçlarından uzak, bir orta yol bulucusu olarak görünmektedir.

KAYNAKLAR

ALTER, M. (1990), "What Do We Know about Menger ?", B.J.Caldwell (ed.), Carl Menger and His Legacy in Economics, Durham: Duke University Press, ss. 313-348.

BIRNER, J. (1990), "A Roundabout Solution to a Fundamental Problem in Menger's Methodology and Beyond", B.J.Caldwell (ed.), Carl Menger and His Legacy in Economics, Durham: Duke University Press, ss. 241-262.

CUBEDDU, R. (1993), The Philosophy of the Austrian School, London: Routledge.

ENDRES,A.M. (1995), "Carl Menger's Theory of Price Formation Reconsidered", *History of Political Economy*, 27:2, ss.261-287.

HARRINGTON,A. (2001), "Dilthey, Empathy and Verstehen A Contemporary Reappraisal", *European Journal of Social Theory*, 4:3, ss.311-329.

HAYEK,F.A. (1980), *Individualism and Economic Order*, Chicago: University of Chicago Press.

HAYEK,F.A. (1992a), "Carl Menger (1840-1921)", P.G.Klein (ed.), *The Fortunes of Liberalism Essays on Austrian Economics and the Ideal of Freedom*, (The Collected Works of F.A.Hayek, Vol. IV), Chicago: The University of Chicago Press, ss.61-95.

HAYEK;F.A. (1992b), "The Place of Menger's Grundsätze in the History of Economic Thought", P.G.Klein (ed.), *The Fortunes of Liberalism Essays on Austrian Economics and the Ideal of Freedom*, (The Collected Works of F.A.Hayek, Vol. IV), Chicago: The University of Chicago Press, ss.96-107.

HORWITZ,S. (2001), "From Smith to Menger to Hayek", *Independent Review*, 6:1, ss.81-98.

HUTCHISON,T.W. (1973), "Some Themes from Investigations into Method", J.R.Hicks/W.Weber (eds.), *Carl Menger and the Austrian School of Economics*, Oxford: Clarendon Press, ss.15-37.

IOANNIDES,S. (1992), *The Market, Competition and Democracy a critique of neo-Austrian economics*, Aldershot: Edward Elgar.

KAUDER,E. (1953), "Genesis of the Marginal Utility Theory from Aristotle to the End of the Eighteenth Century", *Economic Journal*, No.251, Vol. LXIII, ss. 638-650.

KAUDER,E. (1970), "The Retarded Acceptance of the Marginal Utility Theory", H.Rima (ed.), *Readings in the History of Economic Theory*, New York: Holt, Rinehart and Winston, ss. 136-144.

KIRZNER,I.M. (1990), "Menger, Classical Liberalism, and the Austrian School of Economics", B.J.Caldwell (ed.), *Carl Menger and His Legacy in Economics*, Durham: Duke University Press, ss. 93-106.

KIRZNER,I.M. (1995), "The Subjectivism of Austrian Economics", G.Meijer (ed.), *New Perspectives on Austrian Economics*, London: Routledge, ss.11-22.

KIRZNER,I.M. (1997), "Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: An Austrian Approach", *Journal of Economic Literature*, 35:March, ss.60-85.

KURZ,H.D. (1995), "Marginalism, Classicism and Socialism in German Speaking Countries, 1871-1932", I.Steedman (ed.), *Socialism and Marginalism in Economics*, London: Routledge, ss.7-86.

LAVOIE,D. (1990), "Understanding Differently: Hermeneutics and the Spontaneous Order of Communicative Processes", B.J.Caldwell (ed.), *Carl Menger and His Legacy in Economics*, Durham: Duke University Press, ss. 359-378.

MAKI,U. (1990), "Mengerian Economics in Realist Perspective", B.J.Caldwell (ed.), Carl Menger and His Legacy in Economics, Durham: Duke University Press, ss. 289-310.

MENGER,C. (1963), Problems of Economics and Sociology, (İngilizceye çeviren: F.J.Nock), Urbana: University of Illinois Press.

MILFORD,K. (1995), "Roscher's Epistemological and Methodological Position Its Importance for the Methodenstreit", Journal of Economic Studies, 22:3/4/5, ss.26-52.

OAKLEY,A. (1997), The Foundations of Austrian Economics from Menger to Mises A Critico-Historical Retrospective of Subjectivism, Cheltenham: Edward Elgar.

OAKLEY,A. (1999), The Revival of Modern Austrian Economics A Critical Assessment of Its Subjectivist Origins, Cheltenham: Edward Elgar.

OLIVER,I. (1983), "The 'old' and the 'new' Hermeneutic in Sociological Theory", The British Journal of Sociology, 34:4, ss. 519-553.

SMITH,B. (1990), "Aristotle, Menger, Mises: an essay in the metaphysics of economics", B.J.Caldwell (ed.), Carl Menger and His Legacy in Economics, Durham: Duke University Press, ss.263-288.

SMITH,B. (1994a), Austrian Philosophy The Legacy of Franz Brentano, Chicago: Open Court Publishing.

SMITH,B. (1994b), "The Philosophy of Austrian Economics", Review of Austrian Economics, 7:2, ss. 127-132.

STIGLER,G.J. (1937), "The Economics of Carl Menger", Journal of Political Economy, 45:2, ss. 229-250.

STREISSLER,E./W.WEBER (1973), "The Menger Tradition", J.R.Hicks/W.Weber (eds.), Carl Menger and the Austrian School of Economics, Oxford: Clarendon Press, ss.226-232.

STREISSLER,E.W. (1990), "The Influence of German Economics on the Work of Menger and Marshall", B.J.Caldwell (ed.), Carl Menger and His Legacy in Economics, Durham: Duke University Press, ss. 31-68.

VAUGHN,K.I. (1990), "The Mengerian Roots of the Austrian Revival", B.J.Caldwell (ed.), Carl Menger and His Legacy in Economics, Durham: Duke University Press, ss. 379-407.